

Öğretmen Adaylarının Facebook'ta Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi¹

Bahar BARAN²
Eyüp KESKİN³
Şenol GENÇ⁴

Özet

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının, Facebook'ta zorbalık yapma ya da zorbalığa maruz kalma seviyelerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesidir. Katılımcılar, 2012-2013 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan 221 öğretmen adayından oluşmaktadır. Veriler “Öğretmen Adaylarının Facebook'ta Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarını Belirleme Anketi” ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde parametrik olmayan testlerden Ki-kare testi yürütülmüş, Sperman Rhove etki büyüğü korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda, Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma seviyeleri arasında orta derecede bir ilişki ve erkek öğretmen adaylarının kadınlara göre Facebook'ta daha fazla zorbalığa maruz kaldığı açığa çıkmıştır. Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknolojiler çeşitlendikçe daha fazla Facebook'ta zorbalık yapılmakta ve zorbalığa maruz kalınmaktadır. Sayısal bölümlerdeki öğretmen adayları sözel bölümlerdekilere göre daha fazla Facebook zorbalığı yapmaktadırlar. Facebook'a üye olma süresi arttıkça Facebook zorbalığı oranı artmaktadır. Son olarak ise, Facebook'u güvenli bir ortam olarak tanımlayan öğretmen adaylarının daha fazla Facebook zorbalığı yaptığı bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: Facebook'ta zorbalık yapma, Facebook'ta zorbalığa maruz kalma, öğretmen adayları

1. Giriş

Son zamanlarda, sosyal medya teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle birlikte günlük yaşamımızdaki kişilerarası ilişkilere benzeyen sadece bir klavye veya tuş takımı vasıtasıyla erişilebilir hale gelen sanal sosyal ortam hayatımıza derin bir etki yapmaya başlamıştır. Bu teknolojilerin milyarlarca insan tarafından sürekli olarak güncellenmesi, insanların ilgisini de canlı tutmaktadır. Çocuklar, gençler ve yaşlılar, her kesimden insan günümüz teknolojilerinin (bilgisayar, tablet, cep telefonu, diğer) yardımıyla sosyal bir çevre içerisine kolayca girebilmektedir. Araştırmalar, üniversite öğrencileri arasında en sık kullanılan sosyal medyanın Facebook olduğunu göstermiştir (Baran & Ata, 2013). Sosyal ağ kullanıcılarının 1 milyarı aktif Facebook kullanıcısıdır (Facebook Statistics, 2012). Facebook, kullanıcılarına grup oluşturma, sayfa açma, sohbet etme, fotoğraf, video, yazı paylaşma, uygulama geliştirme ve kullanma gibi hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler ise kişilerarası ilişkilerde bilginin yayılımı ve paylaşımı adına çok büyük avantajlar sağlamaktadır. Ancak bu ortam aynı zamanda sanal ilişkilerden doğan bazı olumsuz sonuçlara da yol açmaktadır (Özen, 2006; Breivik & Olweus, 2006). Kötü söz söyleme, müstehcen mesajlar yollama, tehdit etme, sırları paylaşma, kişiyi kötü gösterecek resimler paylaşma gibi eylemler teknoloji sayesinde kolayca yayılmaya başlamıştır (Willard, 2007). Bunların nedenleri, arkadaşlık ilişkilerinin bozuk olması, önyargılar, kıskançlık durumları, duygusal ilişkiler sonrasında ortaya çıkan intikam duygusu, farklı bir kimliğe bürünme arzusu gibi durumlardır (Hoff & Mitchell, 2009).

Yukarıda tanımlanan olumsuz sonuçlar ile ilgili yürütülen çalışmalar zorbalık veya siber zorbalık yapıları ile açıklanmıştır. Valerie Besag (1995) zorbalığı; güçlü durumdaki kişi veya kişilerin, kendilerine karşı koyacak güçleri olmayanlara karşı sıkıntı vermek niyetiyle fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel olarak tekrarlanan saldırılar olarak tanımlarken (Ayas & Pişkin, 2011, s.551) Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett (2008)'e göre siber zorbalık, internet ortamında bir grup ya da birey tarafından kendini savunamayan bireye karşı sürekli gerçekleştirilen kasıtlı ve agresif davranışlardır. Zorbalık bir şemsiye kavram olarak kabul edilebilir. Siber zorbalık internetin yaygınlaşması ile doğmuş bir alt yapı olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada konu olarak alınan Facebook zorbalığı ise bu şemsiye kavramlar altında yeni bir yapı olarak tanımlanabilir (Kwan & Scoric, 2012). Araştırma tasarımında yapısal geçerliğe tehdit oluşturacak unsurlar tanımlanırken genel tanımlanan bazı yapıların “gereğinden büyük delikler içeren bir balık ağına” benzetildiği görülmektedir (Baran, 2013, s.110). Bu açıdan yapısal geçerliği daha güçlü tutabilmek adına bu çalışmada daha özel bir yapı olan Facebook zorbalığı ve zorbalığa maruz kalma ile ilgili maddeler içeren bir ölçeğin kullanılması düşünülmüştür. Yine, siber zorbalık ve siber zorbalığa maruz kalma olaylarının en çok rapor edildiği yer Facebook sosyal paylaşım ortamıdır (Akbulut, Sahin, & Eristi 2010; Carter, 2013a; Özdemir & Akar, 2011). Akbulut, Sahin ve Erişti (2010) 1470 Facebook kullanıcısına yönelttikleri siber zorbalık ölçeğinde katılımcıların %56'sının siber zorbalığa maruz kaldığını söylemektedir. Bu sonuçlarda yine özellikle Facebook zorbalığının ayrı bir yapı olarak incelemesi

¹ Bu çalışmanın bir bölümü ITTES 2013 sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

²Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, baharbaran35@gmail.com

³ Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, eyupkeskin2002@gmail.com

⁴ Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, senolgenc88@gmail.com

gereğini ortaya koymaktadır. Facebook zorbalığı ile yeterince çalışma olmaması ve temelde bu çalışma siber zorbalık ile ilgili olduğu için alan yazın sonuçları bu üst yapı ile sunulmuştur.

Siber zorbalık örnekleri, belki de İnternet kullanımının ve bağımlılığının artmasıyla birlikte gençler için endişe verici bir duruma gelmiştir. Bu nedenle siber zorbalık, toplumda geleneksel zorbalığa göre daha fazla dikkat çekmektedir (Çankaya & Tan, 2010). Siber zorbalık, fiziksel zorbalık ile benzer etkileri ortaya çıkarabilecek sanal ortam zorbalığıdır. Yapılan çalışmalarla siber zorbalığın kişiler üzerinde olumsuz psikolojik etkileri olduğunu ortaya çıkmıştır (Bendixen, Endresen & Olweus, 2003; Taylor, 2006). Bu psikolojik problemler ise maruz kalan kişide yıkıcı ya da hayatı boyunca devam edebilecek sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir (Beran & Li, 2007). Bu bağlamda siber zorbalığın ortadan kaldırılması ya da en düşük seviyeye indirilmesinde farklı paydaşların duyarlılık ve bilgi seviyeleri önem kazanmaktadır (Campbell, 2005). Ayrıca Carter (2013b), çevrimiçi ortamdaki seçimlerin, şansın daha ziyade kişilerin çevrimiçi ortamdaki kaderlerini belirlediğini ve bu durumun yetişkinlerin dünyasında da bu şekilde tanımlandığını söylemiştir.

Siber zorbalık konusu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde bu araştırmaların yapısal olarak ikiye ayrıldığı görülebilir. Araştırmacıların bir kısmı öğretmenlerde/öğretmen adaylarında siber zorbalığa ait farklılık durumunu ortaya çıkartarak bu tür davranışlarda bulunanlarla mücadele etme yollarını araştırmaktadır (Ayas & Horzum, 2011; Gezgin & Çuhadar, 2012; Yenilmez & Seferoğlu, 2013; Yılmaz, 2010). Diğer araştırmalar ise öğrencilerdeki siber zorbalık yapma ya da maruz kalma durumlarını ortadan kaldırabilmek için katılımcıların konu ile ilgili mevcut durumlarını saptamak, bunlara etki eden nedenleri belirlemek ya da katılımcıları bu özelliklerine göre sınıflandırmaktadır (Ayas & Horzum, 2012; Erdur-Baker, 2010; Özdemir & Akar, 2011). Bu araştırmada ise, öğretmen adayları yükseköğretim öğrencileri olarak ele alınarak belirlenen değişkenlerce farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Bireylere ait bazı özellikler onların bazı davranışları göstermesi için açıklayıcı olmaktadır (Kuzgun ve Deryakulu, 2004). Bu nedenle araştırma kapsamında öğretmen adayları açısından farklılaştığı düşünülen bazı değişkenler belirlenmiştir. Bu değişkenler, cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri alan, sınıf düzeyi, Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı, Facebook'a üye olma süresi, yüz yüze tanımadıkları kişileri Facebook'ta arkadaş olarak ekleme durumu ve Facebook'un güvenilir bir ortam hissedilme durumu şeklindedir. Mevcut alanyazında, yaş, bölüm, günlük internet kullanım süresi, dil yeterliği, sosyoekonomik durum ve İnternet'e bağlanma yeri gibi değişkenler ile siber zorbalık ya da maruz kalma durumu çalışılmıştır (Akbulut & Erişti, 2011). Ancak bu değişkenlerin Facebook zorbalığı ve genel bir öğretmen adayı grubu ile çalışılmadığı görülmektedir.

Bu amaç çerçevesinde araştırmada aşağıdaki alt problemlere yanıtlar aranmıştır:

Öğretmen adaylarının Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları öğretmen adaylarının,

- Cinsiyet
- Yaş
- Öğrenim gördükleri alan tipi
- Sınıf düzeyi
- Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknolojiler
- Facebook'a üye olma süresi
- Yüz yüze tanımadığı kişileri arkadaş olarak ekleme
- Facebook'un güvenli bir ortam olarak hissedilme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

2. Yöntem

Bu araştırmada, betimsel araştırma yönteminin tarama modeli kullanılmıştır. Tarama araştırmaları geniş gruplar üzerinde araştırma yapmayı sağladığı gibi gruptaki bireylerin, incelenen konu hakkındaki görüşlerinin, tutumlarının vb. durumların ayrıntılı bir şekilde betimlemesine yarar (Karakaya, 2009). Araştırmada tarama modelinin kullanılmasının nedeni öğretmen adaylarının bazı demografik değişkenlere göre, Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumlarının mevcut haliyle betimlenmek istenmesidir.

2.1. Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcılarını 2012–2013 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 110'u kadın (%50,2) 111'i erkek (%49,8) olmak üzere toplam 221 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların 167 (%75,6) tanesi sözel ağırlıklı bölümlerde okurken, 54 (%24,4) tanesi sayısal ağırlıklı bölümlerde okumaktadır. Cinsiyet ve bölümün, sınıf seviyesine göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmektedir. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemi ile gönüllük esasına dayanarak seçilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet ve bölümün sınıf düzeyine göre dağılımı

		Sınıf seviyesi				Toplam	
		1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf		
Cinsiyet	Erkek	n	10	20	22	58	110
		%	4,5	9	10	26,2	49,8
	Kadın	n	14	25	34	38	111
		%	6,3	11,3	15,4	17,2	50,2
Alan	Sayısal	n	4	1	22	27	44
		%	1,8	0,5	10	12,2	24,4
	Sözel	n	20	44	34	69	167
		%	9	19,9	15,4	31,2	75,6
Toplam	n	24	45	56	96	221	
	%	%10,9	%20,4	%25,3	%43,4	%100	

2.2. Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler “Öğretmen Adaylarının Facebook’ ta Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarını Belirleme” ölçekleri ile demografik soruları içeren bir anket formu ile toplanmıştır. Anket, iki temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara demografik bilgileri ve araştırmacılar tarafından belirlenen betimleyici sorular sorulmuştur. Bu şekilde katılımcıların cinsiyetleri (kadın ve erkek), yaşları (18-20 arası, 21-23 arası, 24 ve üstü), öğrenim gördükleri alan tipi (sayısal ve sözel), sınıf düzeyleri (1.sınıf, 2. sınıf, 3. Sınıf ve 4. sınıf), Facebook’a bağlanmak için kullanılan teknolojiler (1, 2 ve daha fazla), Facebook’a üye olma süresi (0-2 yıl arası, 2-4 yıl arası, 4-6 yıl arası ve 6 yıl’dan daha fazla), demografik özellikleri ile yüz yüze tanımadıkları kişileri Facebook’ta arkadaş olarak ekleme durumları (evet ve hayır) ve Facebook’un güvenli bir ortam olarak hissetme durumları (evet ve hayır) belirlenmiştir.

İkinci bölümde Kwanve Skoric (2012) tarafından geliştirilmiş olan katılımcıların Facebook’ ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumlarını belirleyecek 6’lı likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeğin ülkemizde kullanılmak üzere Türkçe’ye uyarlama çalışması Demir, Kahyaoğlu ve Baran (2013) tarafından yapılmıştır. Dil geçerliği için İngilizce Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören lisans öğrencilerine İngilizce ve Türkçe ölçek uygulanmıştır. İlk uygulamada dil geçerliği sağlanmadığı için bazı maddeler tekrar düzeltilerek ikinci uygulama yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktöre sahip olduğu tespit edilmiştir. Cronbach α katsayısı 0,906 olarak bulunmuştur.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesi için SPSS 15.0 ve MS Excel programlarından yararlanılmıştır. Betimsel istatistikler ve anlam çıkartıcı istatistiksel testlerden yararlanılmıştır. Facebook’ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma değişkenlerinin farklı değişkenlerle ilişkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla bu değişkenlerin diğer değişkenlerle korelasyonları araştırılmış ve destekleyici olarak çapraz tablo analizleri yürütülmüştür.

Korelasyon araştırmasında bağımsız değişkenlerin farklı ölçek tiplerinde olmalarından dolayı farklı korelasyon katsayıları kullanılmıştır. Yaş, sınıf düzeyi, Facebook’a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı, Facebook’a üye olma süresi ile Facebook’ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiyi belirlemek için Sperman’s Rho testi yürütülmüştür. Parametrik olmayan dağılımlarda kullanılan bu korelasyon katsayısının yanında p olasılık değeri sunulmuştur. Cinsiyet, öğrenim görülen alan tipi, yüz yüze tanımadıkları kişileri arkadaş olarak ekleme durumları ve Facebook’un güvenli bir ortam olarak hissedilme durumu için biserial korelasyon katsayısına eşit korelasyon değeri olan Cohen d istatistiği ve etki büyüklüğü rapor edilmiştir. Bu çalışmada 0,01, 0,06 ve 0,14 etki büyüklükleri sırasıyla küçük, orta ve büyük etki büyüklükleri olarak, 0,2, 0,5 ve 0,8 Cohen d istatistiği sırasıyla küçük, orta ve büyük olarak yorumlanırken, Spearman Rho korelasyon katsayısı ise p değerine göre yorumlanmıştır (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2013).

İkinci olarak, katılımcıların Facebook’ta zorbalık yapma ve zorbalığına maruz kalma durumları bağımlı değişkenler olarak tanımlanmış ve sürekli değişken olarak kodlanmıştır. Bu bağımlı değişkenlerde kodlama SPSS programında şu şekilde yapılmıştır; hiçbir zaman “1”, 1 defa “2”, 2-4 defa “3”, 5-7 defa “4”, 8-10 defa “5”, 10 ve üzeri “6”. Veri analizinde ilk olarak değişkenlerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığı araştırılmıştır. Bu nedenle yürütülen Kolmogorov-Smirnov testi her iki değişkende de anlamlılık düzeylerinin 0,05’den küçük olduğunu göstermiştir ($p < 0.05$). Bu durumda verilerin normal dağılım göstermediği sonucuna varılmış ve sonucunda parametrik olmayan bir testin uygulanmasına karar verilmiştir. Çapraz tabloyu kullanan Ki-Kare test, iki kategorik değişkenin oluşturduğu bir tabloda, sütun değişkenindeki seviyelerde birey oranlarının, satır değişkenin seviyeleri için aynı olup olmadığını test etmektedir (Acton, Miller, Fullerton ve Maltby, 2009; Green ve Salkind, 2005; Stern, 2010). Bu çalışmada Ki-kare analizini yürütmek için oran ölçek seviyesinde sürekli değişken olan Facebook’ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları medyan değerine göre kategorik değişkene çevrilmiştir. Bu ölçek düzeyini düşürme eyleminde zorbalığa maruz kalma ve

zorbalık yapma durumları 20'den düşük ise zorbalık yapma/maruz kalma durumu "düşük", 20'den yüksek ise zorbalık yapma/maruz kalma durumu "yüksek" olarak sınıflanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları ile farklı değişkenler arasındaki ilişki katsayılarının incelenmesi

Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları ile ilişkili olabilecek bağımsız değişkenler incelenmiştir (Tablo 3). Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları ile bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 3' de belirtilmiştir. Öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile Facebook'ta zorbalığa maruz kalma durumları arasında orta düzey (0,05), Facebook'ta zorbalık yapma durumları arasında düşük düzey ilişki (0,03) olduğu gözlenmiştir. Facebook'ta zorbalığa maruz kalma düzeyleri ile tanımadıkları kişileri arkadaş olarak ekleme (0,16) ve Facebook'u güvenli bir yer olarak hissetme (0,20) durumları arasında düşük düzey ilişki belirlenmiştir. Son olarak da Facebook'ta zorbalık yapma durumu ile zorbalığa maruz kalma durumu arasında orta düzey (0,54) ilişki olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3. Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları ile bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonlar

	Kategoriler	Zorbalığa Maruz Kalma Durumu	Facebook'ta Zorbalık Yapma
1	Cinsiyet ¹	(Erkek ve kadın)	0,45(0,05)
2	Öğrenim gördükleri alan tipi ¹	(Sayısal ve sözel)	0,16(0,005)
3	Yüzyüze tanımadıkları kişileri Facebook'ta arkadaş olarak ekleme ¹	(Evet ve hayır)	0,63(0,03)
4	Facebook'un güvenli bir ortam olarak hissedilme durumu ¹	(Evet ve hayır)	-0,28(0,01)
5	Sınıf düzeyi ²	(1, 2, 3 ve 4)	0,12(0,08)
6	Facebook' bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı ²	(1, 2 ve daha fazla)	0,21(0,003)*
7	Facebook üye olma süreniz ²	(0-2, 2-4, 4-6, 6 yıl ve daha fazla)	0,26(<0,001)*
8	Yaş ²	(18-20, 21-23, 24 ve üstü)	0,16(0,015)*
9	Zorbalığa maruz kalma durumu ³	1	0,54 (<0,001)*

¹Cohen d (Etki büyüklüğü) istatistikleri

²SpearmanRho (p değeri),

*Bonferroni 0,0125 değerine göre anlamlıdır.

3.2. Cinsiyet ve Facebook'ta zorbalık yapma ve maruz kalma seviyelerinin çapraz tablo analizi ile incelenmesi

Öğretmen adaylarının Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma seviyelerinin cinsiyet ile ilişkisi incelenmiştir (Tablo 4). Yürütülen Ki-Kare testine göre, Facebook zorbalığına maruz kalma seviyesi cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir (Pearson χ^2 (1, 221) = 12,75, $p < 0,001$, Cramér V = 0,24). Bu sonuca göre Facebook üzerinden daha fazla zorbalığa maruz kalan öğretmen adaylarının içerisindeki erkek ve kadın oranları %58,2, %34,2 şeklindedir. Görüldüğü gibi erkek öğretmen adayları kadınlara göre daha yüksek oranda Facebook zorbalığına maruz kalmıştır. Facebook'ta zorbalık yapma durumu ile cinsiyet arasında önemli derecede bir ilişki çıkmamıştır (Pearson χ^2 (1, 221) = 0,11, $p = 0,74$, Cramér V = 0,02). Bu nedenle çapraz tablo sunulmamıştır.

Tablo 4.

Cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının Facebook zorbalığına maruz kalma seviyeleri

		Facebook zorbalığına maruz kalma seviyesi		Toplam
		Düşük	Yüksek	
Erkek	n	46	64	110
	%	41,8%	58,2%	100,0%
Kadın	n	73	38	111
	%	65,8%	34,2%	100,0%
Toplam	n	119	102	221
	%	53,8%	46,2%	100,0%

3.3. Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı ve Facebook'ta zorbalık yapma ve maruz kalma seviyelerinin çapraz tablo analizi ile incelenmesi

Öğretmen adaylarının Facebook'a bağlanmak için kullandıkları teknoloji sayıları ile Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma seviyeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için Ki-Kare testi kullanılmıştır (Tablo 5 ve Tablo 6). Yürütülen ki-kare testi sonuçlarına göre; Facebook'ta zorbalık yapma (Pearson χ^2 (1, 221) = 9,11, $p < 0,01$, Cramér V = 0,20) ile Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısının anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür. Tablo 5 incelendiğinde Facebook'ta daha fazla zorbalık yapan grup içerisinde Facebook'a 1 teknoloji ve 2 ve daha fazla teknoloji ile bağlanan öğretmen adaylarının oranları %34,5 ve %55,2 şeklindedir. Buna göre, Facebook zorbalığı yapma seviyesi yüksek olan öğretmen adaylarının 2'den fazla farklı teknolojilerle Facebook'a bağlandığı görülmektedir.

Tablo 5. Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı ile Facebook'ta zorbalık yapma seviyeleri arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablo

Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı (Bilgisayar, cep telefonu, tablet, notebook, vb.)		Facebook zorbalığı yapma seviyesi		Toplam
		Düşük	Yüksek	
1 tane	n	57	30	87
	%	65,5%	34,5%	100,0%
2 ve daha fazla	n	60	74	134
	%	44,8%	55,2%	100,0%
Toplam	n	117	104	221
	%	52,9%	47,1%	100,0%

Benzer şekilde, Facebook'ta zorbalığa maruz kalma (Pearson χ^2 (1, 221) = 5,07, $p = 0,02$, Cramér V = 0,15) durumları ile Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısının anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür. Tablo 6 incelendiğinde Facebook'ta daha fazla zorbalığa maruz kalan grup içerisinde Facebook'a 1 teknoloji ve 2 ve daha fazla teknoloji ile bağlanan öğretmen adaylarının oranları %36,8 ve %52,2 şeklindedir. Buna göre, Facebook zorbalığına maruz kalma seviyesi yüksek olan öğretmen adaylarının 2'den fazla farklı teknolojilerle Facebook'a bağlandığı görülmektedir.

Tablo 6. Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı ile Facebook zorbalığına maruz kalma seviyesi arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablo

Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknoloji sayısı (Bilgisayar, cep telefonu, tablet, notebook, vb.)		Facebook zorbalığına maruz kalma seviyesi		Toplam
		Düşük	Yüksek	
1	n	55	32	87
	%	63,2%	36,8%	100,0%
2 ve daha fazla	n	64	70	134
	%	47,8%	52,2%	100,0%
Toplam	n	119	102	221
	%	53,8%	46,2%	100%

3.4. Öğrenim görülen alan ile Facebook'ta zorbalık yapma ve maruz kalma seviyelerinin çapraz tablo analizi ile incelenmesi

Öğrenim gördükleri alan (sayısal ve sözel) ile Facebook zorbalığı yapma seviyeleri arasındaki ilişki incelenmiştir (Tablo 7). Facebook zorbalığı yapma seviyesi, öğrenim gördükleri alana göre değişiklik göstermektedir (Pearson χ^2 (1, 221) = 5,67, $p = 0,02$, Cramér V = 0,16). Facebook zorbalığı yapma seviyesi daha yüksek olan öğretmen adaylarının sayısal ve sözel bölümde olma oranları %61,1 ve %42,5 şeklindedir. Görüldüğü gibi sayısal bölümlerde öğrenim gören öğretmen adayları sözel bölümde öğrenim görenlere göre daha fazla Facebook zorbalığı yapmaktadırlar. Öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri alan türleri ile Facebook'ta zorbalığa maruz kalma seviyeleri arasında önemli derecede bir ilişki çıkmamıştır (Pearson χ^2 (1, 221) = 3,64, $p = 0,056$, Cramér V = 0,13). Bu nedenle çapraz tablo sunulmamıştır.

Tablo 7. Öğrenim görülen alan ile Facebook zorbalığı yapma seviyesi arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablo

Öğrenim gördükleri alan türü		Facebook zorbalığı yapma seviyesi		Toplam
		Düşük	Yüksek	
Sayısal	n	21	33	54
	%	38,9%	61,1%	100,0%
Sözel	n	96	71	167
	%	57,5%	42,5%	100,0%
Toplam	n	117	104	221
	%	52,9%	47,1%	100,0%

3.5. Facebook'a üye olma süresi ile Facebook'ta zorbalık yapma ve maruz kalma seviyelerinin çapraz tablo analizi ile incelenmesi

Öğretmen adaylarının Facebook' a üye olma süreleri ile Facebook'ta zorbalık yapma seviyeleri arasındaki ilişki incelenmiştir (Tablo 8). Facebook'ta zorbalık yapma seviyeleri, üye olma süresine göre değişiklik göstermektedir (Pearson χ^2 (3, 221) = 11,40, $p = 0,01$, Cramér V = 0,23). Facebook zorbalığı yapma seviyesi yüksek olan grup içerisindeki öğretmen adaylarının, 0-1 yıl, 2-4 yıl, 4-6 yıl ve 6 yıldan fazla süre Facebook kullanma oranları % 14,3, %42,0, %51,6 ve %66,7% şeklindedir. Bu oranlar özellikle çok kısa süredir Facebook' a üye olunması ve 6 yıldan daha fazla süre üye olunması süresinde daha düşük oranda zorbalık olduğunu göstermektedir. Facebook'a üye olma süreleri ile Facebook'ta zorbalık yapma seviyeleri arasındaki ilişkiler için izleyen testler yürütülmüştür. İzleyen testlerde beklenen değerlerden %20'den fazlasının 5'in altında olduğu durumlarda da Fisher'in Kesin Ki Kare Testi kullanılmıştır. Buna göre Facebook'a üye olma süresi 0-2 yıl arası ile 4-6 yıl arası olanlar ($\chi^2=6,81$, $p_{(fisher)}=0,01$), Facebook'a üye olma süresi 0-2 yıl arası ile 6 yıl ve üstü olanlar ($\chi^2=9,73$, $p_{(fisher)}=0,00$) ve Facebook'a üye olma süresi 2-4 yıl arası ile 6 yıl ve üstü olanlar ($\chi^2=4,59$, $p=0,03$) ile Facebook'ta zorbalık yapma seviyeleri arasında önemli derecede ilişki olduğu gözlenmiştir. Facebook'a üye olma süresi 0-2 yıl arası ile 2-4 yıl arası olanlar ($\chi^2=3,94$, $p_{(fisher)}=0,07$), Facebook'a üye olma süresi 2-4 yıl arası ile 4-6 yıl arası olanlar ($\chi^2=1,67$, $p=0,20$) ve Facebook'a üye olma süresi 4-6 yıl arası ile 6 yıl ve üstü olanlar ($\chi^2=1,76$, $p=0,19$) ile Facebook'ta zorbalığa maruz kalma seviyeleri arasında önemli derecede fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Facebook'a üye olma süreleri ile Facebook'ta zorbalığa maruz kalma seviyeleri arasında önemli derecede bir ilişki çıkmamıştır (Pearson χ^2 (3, 221) = 7,73, $p = 0,05$, Cramér V = 0,19). Bu nedenle çapraz tablo sunulmamıştır.

Tablo 8. Facebook' a üye olma süresi ile Facebook'ta zorbalık yapma seviyeleri arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablo

Facebook'a üye olma süresi		Facebook zorbalığı yapma seviyesi		Toplam
		Düşük	Yüksek	
0-1 yıl arası	N	12	2	14
	%	85,7%	14,3%	100,0%
2-4 yıl arası	N	51	37	88
	%	58,0%	42,0%	100,0%
4-6 yıl arası	N	46	49	95
	%	48,4%	51,6%	100,0%
6 yıldan daha fazla	N	8	16	24
	%	33,3%	66,7%	100,0%
Toplam	N	117	104	221
	%	52,9%	47,1%	100%

3.6. Facebook'un güvenli bir ortam olarak hissedilme durumu ile Facebook'ta zorbalık yapma ve maruz kalma seviyelerinin çapraz tablo analizi ile incelenmesi

Facebook'un güvenilir bir ortam olarak hissedilme durumu ile Facebook'ta zorbalık yapma durumları ile arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yürütülen Ki-kare testine göre Facebook'u güvenilir bir yer olarak görme durumları ile Facebook'ta zorbalık yapma durumları arasında ilişki bulunmuştur (Pearson χ^2 (1, 221) = 3,91, $p = 0,05$, Cramér V = 0,13). Tablo 9 incelendiğinde, Facebook'ta daha fazla zorbalık yapan öğrenci grubu içerisindeki evet ve hayır oranları %61 ve % 43,9 şeklindedir. Bu durumda Facebook'ta daha fazla zorbalık yapanlar arasındaki öğretmen adaylarının Facebook'u daha güvenli bir yer olarak gördükleri sonucuna ulaşılabilir. Facebook'un güvenilir bir ortam olarak hissedilme durumu ile Facebook'ta zorbalığa maruz kalma

seviyeleri arasında önemli derecede bir ilişki çıkmamıştır (Pearson $\chi^2 (1, 221) = 0,10, p = 0,75$, Cramér $V = 0,02$). Bu nedenle çapraz tablo sunulmamıştır.

Tablo 9. Facebook'un güvenli bir ortam olarak hissedilme durumu ile Facebook zorbalığı yapma seviyesi arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablo

Facebook'un güvenli bir ortam olarak hissedilme durumu		Facebook zorbalığı yapma seviyesi		Toplam
		Düşük	Yüksek	
Evet	N	16	25	41
	%	39,0%	61,0%	100,0%
Hayır	N	101	79	180
	%	56,1%	43,9%	100,0%
Toplam	N	117	104	221
	%	52,9%	47,1%	100,0%

3.7. Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma seviyeleri ile anlamlı bir ilişkinin görülmediği değişkenler

Öğretmen adaylarının Facebook'ta zorbalık yapma seviyeleri ile yaşları (Pearson $\chi^2 (1, 221) = 0,95, p = 0,62$, Cramér $V = 0,07$), sınıf düzeyleri (Pearson $\chi^2 (1, 221) = 1,58, p = 0,66$, Cramér $V = 0,08$) ve yüz yüze tanımadığı kişileri Facebook'ta arkadaş olarak ekleme durumları (Pearson $\chi^2 (1, 221) = 0,59, p = 0,44$, Cramér $V = 0,05$) arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Benzer şekilde, Facebook'ta zorbalığa maruz kalma seviyeleri ile yaşları (Pearson $\chi^2 (1, 221) = 3,85, p = 0,15$, Cramér $V = 0,13$), sınıf düzeyleri (Pearson $\chi^2 (1, 221) = 5,26, p = 0,15$, Cramér $V = 0,15$) ve yüz yüze tanımadıkları kişileri Facebook'ta arkadaş olarak ekleme durumları (Pearson $\chi^2 (1, 221) = 3,54, p = 0,06$, Cramér $V = 0,13$) arasında herhangi bir ilişki görülmediği ortaya çıkmıştır.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada ilk olarak Facebook zorbalığı yapma ve zorbalığa maruz kalma arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu ilişkinin orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde 254 üniversite öğrencisi üzerinde çalışma yapan Akbulut ve Erişti (2011) siber zorbalık ve maruz kalma durumları arasında orta düzeyde bir ilişki bulmuştur. Bu sonuç, Facebook zorbalığına maruz kalan öğretmen adaylarının zorbalık yapma eğiliminde oldukları sonucu ile yorumlanabilir. Toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan Facebook zorbalığının önüne geçilmesi için yürütülen çalışmalarda, zorbalık yapan kişilerin doğrudan suçlu olarak tanımlanmaması, aynı zamanda bu kişilerin eski mağdurlar olabilecekleri varsayılmalıdır. Mura, Topcu, Erdur-Baker ve Diamantini (2011) Türk ve İtalyan üniversite öğrencilerinin siber zorba ya da siber kurban olma durumları ile ilgili karşılaştırmalı bir çalışma yapmışlardır. İtalyan öğrenciler son 6 ay içerisinde Türk öğrencilere göre önemli derecede daha fazla kendileri hakkında çevrimiçi dedikodu yapıldığı, izinsiz utanç verici yazı ve fotoğraflarının paylaşıldığını, söylemişlerdir. Yine benzer şekilde İtalyan öğrenciler Türk öğrencilere göre daha fazla başkaları hakkında çevrimiçi dedikodu yapmakta, fotoğraf ve mesaj paylaşmaktadır. Türk öğrenciler ise sadece telefonla boş çağrı atma konusuyla daha fazla karşılaştığını ya da bu eylemi yaptıklarını söylemişlerdir.

Facebook'ta zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma durumlarının cinsiyete göre değişip değişmediği incelenmiştir. Erkek öğretmen adaylarının Facebook zorbalığına kadın öğretmen adaylarına göre daha fazla maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, Baker ve Kavşut (2007), erkeklerin siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını bulmuştur. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre siber zorbalığa maruz kalmaya ve siber zorba olmaya daha yatkındır (Akbulut & Erişti, 2011). Bizim çalışmamızda, Facebook zorbalığına maruz kalma durumundan farklı olarak, öğretmen adaylarının Facebook zorbalığı yapma durumu cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Lise ve ilköğretim öğrencileri üzerine yürütülen çalışmalarda ise erkek öğrencilerin anlamlı derecede daha fazla siber zorbalık yaptıkları ortaya çıkmaktadır (Özdemir & Akar, 2011; Ayas & Horzum, 2012; Şahin, Sarı, Özer & Er, 2010). Akbulut, Sahin ve Erişti (2010) farklı yaş gruplarını içeren Türkiye örnekleminde erkeklerin siber zorbalığa daha yatkın olduğunu ortaya çıkartmıştır. İlköğretim, lise ve farklı yaş grupları ile bizim çalışmamızdaki öğretmen adayları arasındaki bu farklı sonuç, öğretmen adaylarının Facebook zorbalığı farkındalık düzeyleri ile ilgili olabilir. Siber zorbalık ile başa çıkılabilmesinde öğretmenlerin farkındalık düzeyi büyük ölçüde etkili olmaktadır (Gezgin & Cuhadar, 2012). Bu karşılaştırılmalı sonuç ülkemizde Facebook zorbalığı ya da Facebook zorbalığına maruz kalma durumu ile ilgili aile ve çocuk eğitimlerinin önemini göstermektedir. Ülkemizde elde edilen sonuçlardan farklı olarak MacDonald ve Roberts-Pittman (2010) kız ve erkek öğrencilerin aynı oranda siber zorbalığa maruz kalırlarken, bayanların bir başkasına siber zorbalık uygulama oranı daha fazla olduğu bulunmuştur. Kowalski ve Limber (2013) ise yaptıkları çalışmada kızların yalnızca siber zorbalık yapma ve yalnızca maruz kalma oranlarının erkeklere göre daha fazla olmasına karşın, hem siber zorba olma hem de kurban olma durumlarının erkeklerde kızlara oranla çok daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmalar ülkemiz ile yurt dışı örneklemlerindeki cinsiyet farklılıklarını göstermesi açısından önemlidir. Zorbalık ve maruz kalma durumlarının önüne geçebilmek için ülkemizde yurt dışından daha farklı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada Facebook 'a üye olma süresi arttıkça Facebook zorbalığı yapma olasılığının arttığı bulunurken maruz kalma ile anlamlı bir fark oluşmamıştır. Carter (2013a) üniversite öğrencilerinin sosyal medya sitelerine üye olma süresi ile siber zorba ve maruz kalma arasında ilişki olmadığını bulmuştur. Carter (2013a)'nın çalışmasının diğer sosyal medya sitelerini de kapsadığı dikkate alındığında farklılığın bundan kaynaklı olabileceği söylenebilir. Bu sonuca göre deneyimli Facebook kullanıcıları daha fazla zorbalık yapmaktadırlar. Toplumun giderek internette vakit geçirme süresinin arttığı göz önüne alındığında bu Facebook zorbalığının gelecekte artabileceği öngörülebilmektedir. Carter (2013a) çalışmasında sosyal medya sitelerinde bulunma süresi ile maruz kalma ve zorbalık yapma arasında ilişki olmadığını söylemiştir.

Öğretmen adaylarının bölümleri onların görev yapacakları öğretmenlik alanının belirleyicisi olacaktır. Bu açıdan bölümlere göre farklılıklar incelendiğinde sayısal bölümlerde okuyan öğrencilerin sözel bölümdeki öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Akbulut ve Erişti (2011) öğretmen adaylarında Siber zorbalık ile ilgili bölüme göre önemli bir farklılık bulmamıştır. Bizim çalışmamızda, bölümlerin sayısal ve sözel nominal kodlaması önemli farklılığa neden olmuş olabilir. Üniversite yöneticilerinin sayısal bölümlerdeki bu eğilimine dikkat etmesi ve müfredatlarını yapılandırmaları önemlidir.

Yapılan analizler sonucunda, öğretmen adaylarının Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığına maruz kalma durumlarının, yaş, sınıf düzeyi ve yüz yüze tanımadığı kişileri Facebook'ta arkadaş olarak ekleme değişkenleri ile aralarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Akbulut ve Erişti (2011) ve Carter (2013a) yaş ile Facebook'ta zorbalığa maruz kalma durumları arasında benzer şekilde anlamlı fark bulamamışlardır. Bu öğretmen adaylarının yaşlarının birbirine yakınlığı ile açıklanabilir.

Günümüzde Amerika ve Avrupa'da siber zorbalığı önlemek ve engellemek için çalışmalar yapılmakta, araştırmacılar programlar geliştirmekte ve sonuçlarını değerlendirmek için araştırmalar yürütmektedirler (Arıcak, Siyahhan, Tanrıku & Kınay, 2013). Ülkemizde çalışmalara bakıldığında genel kamu spotlarının olduğu, gazete ve televizyonlarda bu konuda haberler yayınlandığı, kongre ve panellerde bilinçlendirmelerin yapıldığı görülebilir. Ancak bu çalışmaların birçoğu bilimsel olarak zorbalık davranışına yönelik bir bilimsel müdahale geliştirme ve sonuçlarını inceleme çalışmaları değildir. İlköğretim, ortaöğretim ve üniversite müfredatları incelendiğinde dersler içerisinde bu konuda eğitime yer verildiği ancak bu çalışmaların istenilen yaygınlıkta olmadığı görülebilir. Gençlerin olumsuz deneyimlerini aileleri veya çevreleri ile paylaşma oranının düşüklüğü ve ailelerin bu konudaki bilinçlenme durumları göz önüne alındığında ülke çapında yaygın bir eğitime ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ayrıca, bu çalışmada zorbalık ile ilgili ele alınan hedef kitle olan öğretmen adaylarının dört/beş yıllık eğitim sürecinden sonra ülkemizde görev yapmakta olan öğretmenler olacakları göz önüne alındığında, kendisi zorbalık yapan ya da zorbalığa maruz kalan öğretmen adaylarının önce kendilerinin bu duruma müdahale etme bilincine sahip olması çok önemlidir.

Bu çalışmada, örneklemin sadece bir üniversiteye ait eğitim fakültesine ait olması çalışmayı diğer üniversitelerde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarına genellemeyi (dış geçerlik) sınırlamaktadır. Sonraki çalışmalarda örneklemden kişi sayısının artması örneklemden verilerin evreni temsil etme durumunu güçlendirecektir. Ayrıca geleneksel zorbalık ile Facebook zorbalığı arasındaki ilişkiyi de incelemek, kişilerin farklı ortamlardaki davranışlarını da karşılaştırarak betimlemek açısından önemli olabilir. Çalışmanın bu sınırlılıkları, farklı üniversitelerden ve daha geniş bir örneklem alınarak telafi edilebilir. Son olarak; öğretmen adaylarının farklı Facebook hesaplarının olup olmadığı araştırılabilir ve buna bağlı olarak bu farklı hesapların kullanım amaçları sorulabilir. Ayrıca veriler toplanırken öğretmen adayları ile görüşme yapmak nicel sonuçları daha ayrıntılı olarak yorumlamaya olanak sağlayabilir.

The Examination of Teacher Candidates' Victimization and Bullying on Facebook

Extended Abstract

People's daily life has been easier owing to potential benefits of different social media and their applications, recently. Therefore, children, youths and adults started to use the Internet more frequently and to check their messages much more before. In addition to their identity in daily life, people have created a virtual identity on the Internet. This virtual identity may be similar to their real manner or completely different from them. They may behave more negatively during interpersonal relations on the Internet because they think that nobody know and see them. Today, researchers are especially interested in two important topic "bullying" and "victimization" which people face in their daily life. The literature review on this subject indicated that some researchers have focused on cyber bullying and victimization. Facebook has been the most commonly used social media environment by today's people. However, there is not sufficient research on Facebook bullying and victimization. The aim of this study is to examine whether or not university students' Facebook bullying and victimization levels significantly change based on their gender, age, studying field, grade level, the number of media which they use to connect to Facebook, Facebook membership duration(years), whether or not they add someone as a friend and their belief to Facebook security.

The study has descriptive research method. 221 university students studying on teacher education participated to the study in 2012-2013 fall semester. 167(75.6%) were studying on fields including verbal knowledge (such as history), 54(24.4%) were studying on fields including numerical knowledge (such as mathematics). We preferred to use purposive sampling method since it was not possible to use other sampling methods. So, only willing students filled in "the survey of determining the situations of overbearing and exposing to violence on Facebook of teacher candidates". The survey consisted of two main parts. In the first part, demographics were asked to the participants. In the second part, 6-point likert-type scale, which was developed by Kwan and Skoric (2012), was used to determine the victimization and bullying levels on Facebook. Demir, Kahyaoglu and Baran (2013) adapted the survey in Turkish. The descriptive statistics and inferential statistics method were used for the data analysis. Two way contingency table analysis using crosstabs applying Pearson Chi-square was conducted. Sperman Rho and effect size correlation coefficient were calculated.

The results indicated that there was a moderate correlation between Facebook bullying and victimization (0.54 (<0.001)). Similarly, Akbulut and Erişti (2011) found that there was a moderate correlation between cyber bullying and victimization for university students. A country comparison study indicated that Italian students made more bullying than Turkish peers (Mura, Topcu, Erdur-Baker & Diamantini, 2011). Furthermore, it was investigated whether or not Facebook victimization and bullying were changed according to gender. The results indicated that most of Facebook victims were male. Similarly, Baker and Kavşut (2007) found that male more faced with cyber-victimization. Different from victimization, this study did not find any difference between male and female teacher candidates for Facebook bullying. Other studies examining other countries indicated that female students do more bullying on Facebook than males (Kowalski, Limber, 2013; MacDonald & Roberts-Pittman, 2010). That is, there are differences between Turkey and other countries with regards to gender comparison. While the number of various technologies to connect to Facebook increase, teacher candidates make more Facebook bullying and they are more Facebook victim. Teacher candidates studying on numerical fields make more bullying than the others studying on verbal fields. While Facebook membership years increase Facebook bullying increases. Lastly, teacher candidates defining Facebook "a safe place" do more bullying on Facebook.

Kaynaklar

- Acton, C., Miller, R., Fullerton, D., & Maltby, J. (2009). *SPSS for social scientists* (2nd ed.). New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Akbulut, Y., & Eristi, B. (2011). Cyberbullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155-1170.
- Akbulut, Y., Sahin, Y. L., & Eristi, B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Educational Technology & Society*, 13 (4), 192-201.
- Arıcak, O., T., Siyahhan, S., Tanrikulu, T., & Kinay, H. (2013). Cyberbullying: The Bad and the Ugly Side. Monica Patrut and Bogdan Patrut (Eds.) in *Social Media in Higher Education: Teaching in Web 2.0*. (pp. 318-330).
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2011). Exploring the teachers' cyberbullying perception in terms of various variables. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 619-640.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). On being cyber bully and victim among primary school students. *Elementary Education Online*, 11(2), 369-380.
- Ayas, T., & Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568.

- Bendixen M., Endresen I. & Olweus, D. (2003). Variety and frequency scales of antisocial involvement: which one is better?, *Legal and Criminological Psychology*, 8(1),140.
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Breivik, K. & Olweus, D. (2006), Children of divorce in a scandinavian welfare state: Are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(1), 69.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. & Köklü, N. (2013). Sosyal bilimler için istatistik. Ankara: PegemAkademi.
- Campbell, M. (2005). The impact of the mobile phone on young people's social life, <http://eprints.qut.edu.au/3492adresinden> edinilmiştir.
- Carter, M. A. (2013a). Third party observers witnessing cyber bullying on social media sites. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 1296-1309.
- Carter, M. A. (2013b). Protecting oneself from cyber bullying on social media sites – a study of undergraduate students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 93, 1229 – 1235.
- Çankaya, İ. H., & Tan, Ç. (2010). Effect of cyber bullying on the distrust levels of pre-service teachers: considering Internet addiction as a mediating variable. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 1634-1640.
- Demir, K., Kahyaoglu, Y. & Baran, B. (2013). Lise öğrencilerinin facebook zorbalığına maruz kalma durumlarının araştırılması. 1st International instructional technologies and teacher education symposium (ITTES), Trabzon (26-28 June).
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12(1), 109-125.
- Facebook Statistics (2012). Facebook Statistics. <https://www.facebook.com/183477870817/posts/337040566392208> adresinden edinilmiştir.
- Genç, Z. (2010). Web 2.0 yeniliklerinin eğitimde kullanımı: bir Facebook eğitim uygulama örneği. Akademik Bilişim'10 - XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (s.237-242). Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Gezgin, D. M. & Çuhadar, C. (2012). Investigation of the computer education and instructional technologies students' awareness to cyber-bullying. *Journal of Educational Sciences Research*, 2 (2), 93–104.
- Green, B. S., & Salkind J. N. (2005). Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and understanding data (4th ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education.
- Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, effects, and remedies. *Journal of Educational Administration*, 47 (5), 652-665.
- Karakaya, İ. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıoğen (Ed.) Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde (s.55-84). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), 13-20.
- Kwan, G.C.E. & Skoric, M. M (2012). Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers in Human Behavior*, 29 (1), 16-25.
- Kuzgun, Y. & Deryakulu, D. (2004). Bireysel farklılıklar ve eğitime yansımaları. (Editörler: Y. Kuzgunve D. Deryakulu). Eğitimde Bireysel Farklılıklar içinde (ss.1–11). Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.
- MacDonald, C. D., & Roberts-Pittman, B. (2010). Cyberbullying among college students: Prevalence and demographic differences. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 2003-2009.
- Mura, G., Topcu, C., Erdur-Baker, O., & Diamantini, D. (2011). An international study of cyber bullying perception and diffusion among adolescents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 3805-3809.
- Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 17(4), 605-626.
- Özen, D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (58), 77-94.
- Stern, L. D. (2010). A visual approach to SPSS for Windows. A Guide to SPSS 15.0 (2nd ed.). Boston, MA.: Pearson Education.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376–385.
- Taylor, R. (2006). An Evaluation of owning up; Impact on Perceptions of Relational Agression, Bullying, and Victimization. Unpublished doctoral disertation, Hofstra Universtiy, Hemstead.
- Willard, N. (2007). Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Agression, Threats, and Distress, Champaign Research Press.
- Yenilmez, Y. & Seferoglu, S. S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim [Education and Science]*, 38(169), 420-432.
- Yılmaz, H. (2010). An examination of preservice teachers' perceptions about cyberbullying. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 6 (4), 263-270.